

דברי התעוררות ממורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

תשעה באב תשע"ד

אלא שדבר זה צריך ביאור שהרי לגבי דיני תרומה בעינינו שהאדם תהיה לו בעלות וישנה סוגיא בגמ' בגיטין דף מ"ז ע"א האם יש קניין לנכרי להפקיע מידי מעשר, שנאמר כי לי הארץ, אבל יש קניין לנכרי בארץ ישראל לחפור בה בורות שיחין ומערות, שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, עיי"ש.

אלא שהם ב' עניינים, יש את עניין הבעלות ויש את עניין השייכות, בודאי שארץ ישראל שייכת לעם ישראל, וזוהי הארץ שהובטחה לאבותינו, אבל למרות השייכות והכבוש שעם ישראל כבש את הארץ מאומות העולם, יש עוד בחינה שהקב"ה רוצה שעם ישראל לא ירגיש מחובר לקרקע שלו, כיון שהשמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. הקב"ה רוצה שעם ישראל ישתמשו בארץ כדי להגיע לבחינה של השמים שמים לה', ואיך על ידי הארץ שנתן לבני אדם.

ובזה חלוקים אומות העולם מעם ישראל, אצל אומות העולם אין בחינה של השמים שמים לה' הם שייכים רק למושג של והארץ נתן לבני אדם, ולכן הם יכולים למכור קרקע לצמיתות עולם, אבל עם ישראל מצווה שהארץ תחזור ביובל, כיון הקב"ה לא רוצה אותם אווזים רק בארציות.

ועיין בתנא דבי אליהו זוטא פרק י"ט, אמרו כשהיו יעקב ועשו במעי אמן אמר יעקב לעשו, עשו אחי שנים אנחנו לאבינו ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא, העולם הזה יש בו אכילה ושתיה משא ומתן לשאת אשה ולהוליד בנים ובנות, אבל העוה"ב אינו כן בכל מדות הללו, רצונך טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב, מנין שכך הוא, שנאמר מכרה כיום את בכורתך לי [בראשית כ"ה ל"א] כשם שהיינו אומרים בבטן, באותה שעה נטל עשו בחלקו העוה"ז ונטל יעקב העוה"ב בחלקו, וכשבא יעקב מבית לבן וראה עשו בנים ליעקב ועבדים ושפחות, אמר לו עשו ליעקב, אחי לא כך אמרת לי שתטול אתה העוה"ב, ומניין לך כל הממון הזה, אתה משמש מהעולם הזה כמותי, אמר לו הרכוש שנתן לי הקדוש ברוך הוא לשמשני בעולם הזה, שנאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך, באותה שעה האמיד עשו בדעתו, ואמר העוה"ז שאין חלקו כך נתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו, העוה"ב שהוא חלקו על אחת כמה וכמה.

החיבור של עם ישראל לארץ ישראל הוא דרך הרוחניות ולא דרך הגשמיות, ולכן כאשר ח"ו עם ישראל חוטאים אז אין להם זכות להישאר בארץ, ואז הארץ מקיאה אותם, מהו לשון הקאה? זהו מצב שאין לאדם שליטה ואינו יכול לעצור את עצמו ויש לו הרגשת בחילה ואז בלי שליטה הוא מקיאה. כך גם באותה בחינה ארץ ישראל איננה יכולה להכיל בתוכה עם ישראל שחוטא.

נמצא שכאשר מגלים את עם ישראל מארצו אין זה רק גלות מהארץ כפשוטו, שהרי גם כשהם עליה הם בעצם

תשעה באב הוא יום אבלות על חורבן בית המקדש ועל חורבן העיר ירושלים, נוסף לחורבן הבית, כלל ישראל גם גלה מארצו, ועד היום הזה אנו בגלות עד הגאולה העתידה במהרה בימינו.

ויש להתבונן מה הוא עניין הגלות, ולכאורה בפשוטו הכוונה שאדם נעקר ממקומו, וכפי שמצינו בקין "נע ונד תהיה בארץ", והוא עונש של רוצח בשוגג, וקין אף שלא היה רוצח בשוגג מבואר בראשונים שלא נענש במיתה כיון שהקב"ה לא רצה לעשות את הארץ שוממה מבלי יושב.

נמצא שבשורשו עונש הגלות הוא כעין עונש מיתה, שהרי קין נענש בגלות במקום מיתה, וכן אם קבעו גלות לרוצח בשוגג משמע מיניה שהוא עניין שיש בו טעם מיתה. ועיין ברמב"ן וברד"ק בבראשית שביארו גבי קין, שעונש הגלות הוא עונש למי שהורג נפש.

סוגי גלות שונים

והנה נע ונד הוא בחינה שאין לו אחיזה במקום כלל וכלל, ובכל מקום שלשם הוא מגיע בתוך זמן קצר משלחים אותו. אך יש גלות מסוג אחר, והיא אדם שמגרשים אותו מאדמתו, אבל במקום שבו הוא נמצא לא מפריעים לו להיות, וגם זו נקראת גלות. וביאור הגלות הזו, היינו שהאדם שנמצא בביתו מרגיש קביעות, ואילו כאשר מגרשים אותו מביתו כביכול עקרו אותו מהאדמה שהוא שתול בה.

יש סוג של גלות נוספת שבה הגויים לא מניחים את עם ישראל להיות בכלל בן החיים, אלא רוצים לכולתם מעל פני האדמה, ואלו הגליות שבהם כלל ישראל היו בסכנת מיתה, בבחינת מי נתן יעקב למשיסה וישראל לבוזים.

היחס בין עם ישראל לאומות העולם בבעלות על קרקעות

אנו מוצאים דבר פלא בהבדל שבין אומות העולם לעם ישראל ביחס לבעלות על הארץ, הלכה היא שאדם המוכר קרקע לחברו היא חוזרת ביובל, ונלמד מקרא "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי כל הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי" [ויקרא כ"ה כ"ג], וביאר הרמב"ן שם שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם, יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם, "כי לי כל הארץ" ואינו רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים.

דין זה הוא בבני ישראל ובארץ ישראל, ואילו אומות העולם כאשר מוכרים ממכר שדה הוא ממכר עולם, ויש להתבונן איך יתכן שבני ישראל בארץ ישראל אינם יכולים למכור ממכר עולם ואומות העולם יכולים.

אלא שהתשובה היא מיניה וביה, "כי גרים ותושבים אתם עמדי", עם ישראל מוגדרים כגרים ותושבים, הם אינם בעלים על הארץ כלל, בשונה מאומות העולם שיש להם בעלות על הארץ.

¹ מובא בספר ים דרך מאמרי עולם ח"א סי' י"ז [למור הגר"מ זילבר שליט"א], ועין שם עוד בהרחב דבר.

נמצא שמבחינת אומות העולם, עם ישראל הוא גרים ותושבים, ואין להם אחיזה אמיתית בארץ, ובודאי שאין אומות העולם שייכי כלל בהבנת עניני ה' אלוֹקִיךָ בה וכו'. ולכן כל זמן שאנו במצב של חורבן הבית זהו מצב של גלות מתמשכת, ודעת לנבון נקל, שגם כאן בשבתנו בארץ ישראל הרי זה גלות בתוך גלות, כאשר עבדים משלו בנו פורק אין לעת עתה מידם, שכולנו משועבדים לחוקיהם וכל גזרותיהם, איך לך גלות מרה מזה שיהודים מושלים בנו.

ברכת הטוב והמטיב

בברכת המזון ישנם ג' ברכות מן התורה, ואחת שתיקונה חכמים ביבנה, והיא ברכת הטוב והמטיב. ולמה תיקונה כנגד הרוגי ביתר שלא הסריחו ושניתנו לקבורה, והוא הנוסח הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.

ויש להתבונן מה ענין ברכת זו לברכת המזון, וכבר עמדו על כך הקדמונים, ואמרו שברכת המזון עניינה הודאה ולכן יש להזכיר הודאה על הרוגי ביתר בברכת המזון.

אלא שיש לעיין למה לא מודים בברכת המזון על נסים אחרים שנעשו לכלל ישראל, ומה בחרו דוקא על הרוגי ביתר, וביתר שאין בברכה שום רמז על הרוגי ביתר, אלא הנוסח הוא אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו יוצרנו, שבכל יום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו, וכו'. וכביכול זו ברכה כללית על פרנסה ושאר טובות.

ושמעתי לבאר, שיש להתבונן למה מזכירין את ירושלים בברכת המזון, מה קשורה ירושלים לברכה, ובשלמה ברכת הארץ שהיא מקור התבואה וברכת הזן שהיא כנגד המן, אבל מה ענין ירושלים לברכת המזון. אלא שכל השפע שיורד לעם ישראל הוא דרך בית המקדש, וכל זמן שבית המקדש היה קיים אז כל הפירות היו מתברכין וכו'. נמצא שירושלים היא עיקר גדול בברכה.

וכאשר היתה הגזירה על הרוגי ביתר, היה שברון גדול בעם ישראל, כמבואר בירושלמי שנגדעה קרן ישראל ולא תקום עד ביאת משיח צדקנו, והיו עם ישראל שפופים וכאובים על הבזיון הגדול שרבות רבבות תינוקות של בית רבן היו מונחים כדומן על פני האדמה ועשו אותם גדר לביתו של אדריאנוס המלך.

ורק אחרי שנים רבות הם ניתנו לקבורה וראו עם ישראל נחמה פורתא שהקב"ה לא עוזב אותם אלה יש כאן בחינה של אנוכי אסתר אסתיר פני, והקב"ה לא סר מאיתנו, וזה נתן להם כח ותקוה להחזיק בגלות המרה שהקב"ה לא עוז את עמו, אלא רק מסתיר פנים.

וזהו נוסח הברכה אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו יוצרנו וכו', ריבוי של לשונות של היחס של הקב"ה לעמו ישראל, והוא גם ההמשך, הוא שבכל יום ויום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו, ומכל טוב לעולם על יחסו.

ולכן מיד אחרי ברכת ירושלים שיש בה הזכרה על חורבן הבית, מזכירים את החסד הגדול של הרוגי ביתר, ואת מה שזה עשה לעם ישראל, שנדע ונרגיש שהקב"ה נמצא עמנו תמיד בכל עת ובכל שעה עד הגאולה הקרובה שנוכה לה בב"א.

בבחינת גרים, אלא הגלות היא עם משמעות עמוקה יותר, עם ישראל מנותק מהחיבור הרוחני שלו שיש לו בארץ ישראל, מלכה ושריה בגויים אין תורה, כאשר עם ישראל נמצא מחוץ לארצו הוא מנותק הן מהגשם והן מהרוח. וזוהי הגלות הגמורה.

עם ישראל מתנתק מכל השפע של הרוחניות, שהוא כל סיבת חיותו וכל מהותו בארץ ישראל, ארץ אשר עיני ה' אלוֹקִיךָ בה מרשית שנה ועד אחרית שנה.

השלך חמתו על עצים ועל אבנים

ועל פי זה אפשר לבאר את מאמר חז"ל, מזמור לאסף אלוֹקִים באו גויים בנחלתך, מזמור לאסף קינה לאסף מיבעי, אלא שהשלך את חמתו על עצים ועל אבנים ולא על בני אדם, והנה אפשר ללמוד מאמר חז"ל זה כפשוטו, שהקב"ה המיר כביכול את כעסו על עם ישראל והרי זה כביכול על דרך הקורע כלים בחמתו, שנמצא מתקן הוא אצל יצרו. אבל ביאור זה קשה ביותר להולמו, הרי אין מידת הקב"ה כמידת בשר ודם, ועוד מה עונש יש בזה.

ואפשר שהביאור בזה הוא, שכיון שכל חיותו של עם ישראל בארץ ישראל הוא על ידי החיבור התמידי לבית המקדש, ובלי הרוחניות הזו עם ישראל נחשבו כמת, הרי שהקב"ה גזר עליהם גלות שעניינה ניתוק מאותו שפע גדול שגרם להם את החיות, והגלות היא ניתוק מאותו חיבור של חיות, וכמו שגלות הוא עונש שמגיע להורג בשוגג ויש בו איזה תחליף למיתה כך הגלות מארץ ישראל.

אך כיון שעם ישראל אין לו חיות בלי השכינה לכן מבואר בגמ' במגילה דכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמם, אך כמובן שאין זו באותה בחינה של שפע כמו בזמן שבית המקדש היה קיים.

ולכן גם כאשר עם ישראל נמצא בארץ ישראל עדיין אנו נחשבים בגלות, דכל זמן שאין לנו את בית המקדש אז הגלות קיימת.

היחס של אומות העולם לישיבת עם ישראל בארץ ישראל

וביותר שאומות העולם מסתכלים על עם ישראל ככובשים וכאוכלי לחם חסד, דהנה יש להתבונן למה כאשר מדינות אחרות הורגות אלפים ורבבות אין מי שפוצה פה, ואילו כאשר עם ישראל הורג כמה אנשים שמסתתרים בבית ספר שממנו יורים טילים כל אומות העולם קמים בצעקה, הלא דבר הוא.

ויש בזה הרבה מעבר לענין של עשו שונא ליעקב, אלא שאומות העולם אווזים שכל ארץ ישראל היא בכיבוש. שהרי עם יצא ממצרים ובא לארץ ישראל וכבש את ז' העממין, ונמצא שהארץ באה להם בכיבוש. וכבר מצין בחז"ל שאמרו שעל שלשה דברים אין לאומות העולם טענה לישראל על מערת המכפלה שאברהם קנה מעפרון, ועל בית המקדש שקנה דוד המלך מארונה היבوسی, ועל שכס שקנה יעקב במאה קשיטה.

ומה שאנו נמצאים כאן כעת, לפי הבנת אומות העולם אין זה בגלל האמת אלא הסכמת האומות, שלאחר הרדיפות שסבלו בין האומות החלישו לתת ליהודים ישוב, ורצו לתת את אוגנדה כידוע.